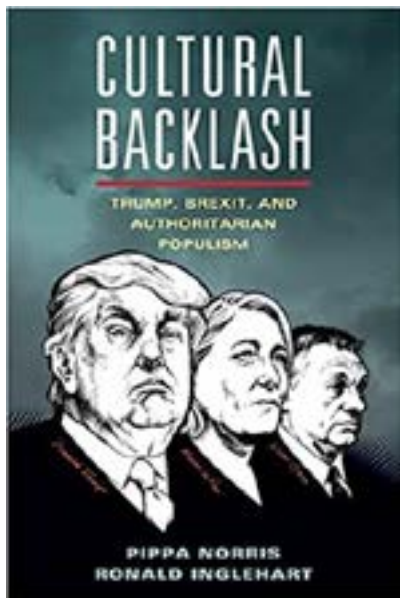

Никола Младеновић*

*Институт за политичке
студије, Београд*

**КУЛТУРОЛОШКИ
КОНТРАУДАР:
ТРАМП, БРЕГЗИТ
И АУТОРИТАРНИ
ПОПУЛИЗАМ****

Norris, Pippa and Ronald Inglehart.

2019. *Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*. Cambridge: Cambridge University Press, 540.

* Имејл-адреса: nikola.mladenovic@ips.ac.rs.

** Рад је настао у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

У XXI веку демократија је у рецесији. Деведесетих година прошлог века и након губитка власти комунистичких странака у Европи за многе научнике је изгледало да је долазак демократских власти неспоран и да овај поредак више нема алтернативу на глобалном плану. Међутим, у годинама које су уследиле испоставило се да реалност није ружичаста. Велики број режима који су кренули путем транзиције од ауторитарних поредака остао је заробљен у хибридном стању. На још веће изненађење, државе које представљају старе и неизглед стабилне демократије суочавају се са изазовима кризе демократије и јачања популистичких снага. Једну од великих група проблема за модерне ауторе представљају покушаји да се објасне узроци ових проблема. Неки аутори разлоге траже у отуђењу политичких странака од друштва. Други се фокусирају на популистички карактер политичких лидера који угрожавају демократију и либералне вредности. Коначно, неки аутори траже структурне услове који доприносе јачању актера који, по њиховом мишљењу, угрожавају демократију.

Последња поменута амбиција је и у позадини књиге *Културолошки контраудар*, знаменитих научника Пипе Норис (*Pippa Norris*) и Роналда Инглхарта (*Ronald Inglehart*). Прва је стекла међународну препознатљивост студирајући демократску теорију и проблеме модерног грађанства, док је други изучавао промене доминантних вредности у Западном свету крајем XX века. Поменута књига је обимно и значајно дело које долази баш у време бројних тензија и контроверзи у вези са радом политичара који се користе популистичким реториком, али и дубоких изазова са којима се суочава Западни свет. Популистичке снаге су у експанзији у читавом западном свету, понекад утичу на формирање влада, а понекад се налазе и на власти.

Аутори разумеју популизам као реторички стил који има два аспекта: прво, власт треба да припада непосредно народу, а друго, он тежи да девалвира институције либерлно-демократског друштва, у које спадају политичке елите, традиционалне партије, медији, легитимни политички аналитичари, људска права и подела власти, односно оно што се може означити као „естаблишмент”.

Објашњење за нарастајући талас популизма које аутори нуде се своди на следећи редослед догађаја. Западна друштва се крајем XX века суочавају са променана доминантних вредности које су последица низа фактора у које спадају економско благостање, доступност високог образовања, урбанизација, растућа разноврсност друштва и сексуалне слободе. Ове промене стварају „тиху револуцију” у Западном свету, што је већ добро познати аргумент који је Инглхарт представио још седамдесетих година. Ова тиха револуција подстиче развој постматеријалних вредности и замењује ранију материјалистичку оријентацију људи. Међутим, људи који су привржени старијим вредностима, претежно конзервативног и ауторитарног типа, осећају се угроженим због вредносних промена у друштвима која постепено надиру. У једном тренутку достиже се тачка преокрета (*tipping point*), када људи привржени старијим вредностима реагују бурно. Додатно, незадовољство многих људи бива подстакнуто савременим околностима у које спадају економске кризе и прилив миграната. Оба догађаја додатно стварају осећај угрожености постојећих гра-

ђана у државама, било због могућности губитка посла (економски аспект), било због угрожавања постојећих вредности (културолошки аспект). Ова незадовољства се онда претачу на политичке инсититуције, партијско такмичење и могуће јачање популистичких снага. Аутори у књизи сугеришу да постоји статистичка корелација између људи претежно ауторитарних вредности и оних који се опредељују за популистичке партије.

План књиге је следећи. Аутори на почетку објашњавају основне појмове, те како они разумеју популизам. По њима, постоји неколико његових типова, укључујући ауторитарни, либертаријански и центристички. Ипак, анализа првог типа им је у фокусу у књизи и он обухвата политички стил Доналда Трампа (*Donald Trump*), други тип овлаш помињу налазећи егземплар у Бернију Сандерсу (*Bernie Sanders*), док последњи тип само типолошки помињу. Даље, аутори објашњавају елементе и узроке тихе револуције промена вредности у Западном свету. Након овога, аутори прелазе на објашњавање структурних услова који код грађана подстичу осећање незадовољства. Један извор је у генерацијс-

ким променама. Тако су старије и послератне генерације (*baby boomers*), више конзервативне од наредне генерације која долази од 1965 до 1979. године (*generation x*), од које је даље још либералнија генерација миленијалаца (1980–2000. година). Додатно, вредносне напетости које постоје између генерација бивају амплифициране у друштвима кризама које настају двехиљадитих година, а везане су за финансијске проблеме и повећане миграције. Након овога, аутори прелазе на анализу партија. Они настоје да разлуче које од истакнутих партија у свету се могу сврстати у популистичке. Они сматрају да традиционална подела странака на левицу и десницу не успева да обухвати модерна популистичка настојања различитих партија. Стога, оне класификују странке у односу на две осе: либертаријанско – ауторитарно и плуралистичко – популистичко, те чине преглед мноштва странака широм света.

Конечно, поменућу и неке проблеме који се могу уочити након читања ове књиге. Наиме, популистички лидери широм света имају своју одговорност за кризу и ерозију демократије коју не треба занемаривати. Међу-

тим, књига ни за тренутак не поставља питање да ли се макар део проблема власти које се сматрају неупитно демократским налази управо у поступцима демократских актера. Овај проблем у књизи се тим пре намеће јер и сами аутори констатују да њихов теоријски оквир успева да објасни свега 20 до 25 процената варијансе у политици. Један од великих изазова за демократску теорију је новија идеја о картелизацији политике. Са тим у вези је и став да у картелизованим партијским системима грађани и немају начин да изразе своје незадовољство вођењем политике. Додатно, литература је већ објашњавала како су две водеће странке управо у САД направиле систем по сопственој мери, који отежава борбу трећим кандидатима. У овом светлу, није ли оправдано подложност грађана да прихвате популистичку реторику барем делом приписати *par excellence* „демократским” актерима? Другим речима, грађани нису само „изманипулисани” популизмом, већ изражавају своје незадовољство, а немају конвенционалне, тј. „непопулистичке” политичаре које би подржали. Стога, незадовољство и критика „естаблишмента” не може се нужно изједначити са популизмом.

Даље, ако је све више људи склоно либералним вредностима, откуд онда снажење популистичких снага у новије време? Зар не би требало да их је мање? Популисти не налазе своје присталице само међу старим генерацијама, већ управо међу младим. Штавише, зашто старије и конзервативне генерације нису склоне да подрже непопулистичке, конвенционалне партије које се традиционално сврставају у десни центар (укљ. конзервативце, демохришћане и сељачке странке)? Једноставно речено, зашто их не задовољавају умерени десничари уместо ауторитарно–популистичких десничара?

Један од већих проблема у разумевању аргументације књиге је и значење тачке прелома. За овако обимну књигу је изненађујуће да не налази простор да потпуније објасни овај феномен, већ само упућује читаоца на референцу. Стога остаје нејасно шта се тачно дешава код достизања ове тачке? Зашто су људи онда склони да подрже популисте, а пре тога нису? Нису ли и пре достизања ове тачке били склони да подрже политичке странке које су најближе њиховим преференцијама?

Коначно, поред прегршта информација које књига нуди о културолошким

променама, утисак је да она нуди много више корелација него каузалних објашњења. Методолози подсећају да корелација није каузалност. Ако су, како књига тврди, старије генерације склоније ауторитарним вредностима и популистима, ова корелација по себи не нуди објашњење појаве. Можда једна проузрокује другу, али није јасно како тачно. Могуће је и да је корелација последица неке варијабле која је остала невидљива.

Сумарно, књига *Културолошки контраудар* је изузетно корисно штиво. Књига је обимна студија промена кроз које су пролазила западна друштва од друге половине XX века. У изузетној сложености појава она покушава да унесе изванредан ред у разумевању понашања грађана са својим вредностима и политичких странака које нуде политике. Она пружа прегршт информација о особинама проминентних странака, димензијама сукобљавања и политичарима савременог доба. Читаоцима који су упознати са класичном Инглхартовом тезом о преласку са

материјалних на постматеријалне вредности ова књига доноси слично штиво. Она је допуњена анализом појава у последњим деценијама, као и анализом понашања лидера, странака и тема сукобљавања. Ипак, у критици популизма се уочава извесна неупитност институција и актера „естаблишмента”. Ово је тема коју треба имати у виду, јер и научници налазе пуно разлога за забринутост над функционисањем демократских друштава. Подсетимо се да је чак и Хитлер, као политичар изузетно екстремних идеја, пре доласка на власт таргетирао у јавним наступима озбиљне проблеме немачког друштва између два рата. Ово само треба да подстакне на размишљање има ли макар клице озбиљних и „непопулистичких” проблема демократских друштава који погађају грађане, а конвенционалне либерално–демократске странке их не адресују у задовољавајућој мери.

*Овај рад је примљен 22. јануара 2021. године, а прихваћен на састанку Редакције 19. маја 2021. године.